

PENSIJŲ IR PAŠALPŲ FONDAI*

Dr. Jonas Bučas

Moderniųjų laikų socialekonominis gyvenimas yra taip susidėjęs, kad valstybei tenka rūpintis ne tik darbininkų, bet ir tarnautojų reikalais. Šitas reikalas atsirado dėl to, kad nei darbininkai, nei tarnautojai tiek neuždirba, kad senatvėje įvairių nelaimių atsitikimais patys vieni individualiai pajėgtų apsirūpinti medicinos pagalba ir piniginiiais ištekliais. Todėl vietoj individualinio taupymo pradėta steigti visuomeniniai pensijų ir pašalpų fondai. Šitų fondų tikslas – aprūpinti tarnautoją senatvėje ir invalidumo atsitikimais, o kai tarnautojas miršta – jo šeimą. Be to, šitie fondai duoda tarnautojui pašalpų ligos ir iš tarnybos atleidimo atsitikimais. Fondų sudaryme dalyvauja ne tik patys tarnautojai, bet taip pat ir darbdaviai, o kartais ir valstybė. Šitokiais pagrindais valstybės, savivaldybių ir privatiųjų įstaigų tarnautojų reikalų rūpinimas turi didelės ekonominės ir socialinės reikšmės visai valstybei ir individualiniai kiekvienam tarnautojui, būtent: valstybei palengvina socialinių išlaidų našta ir stabilizuoja gyventojų perkamąją galią, o patiems tarnautojams garantuoja pragyvenimo šaltinį senatvėje ir invalidumo atsitikimais. Tuo šitie fondai prisideda prie valstybės ekonominio gyvenimo sustiprinimo ir socialinės taikos palaikymo, nes tarnautojai nesijaučia atstumti nuo visuomenės stalo ir tuo atsitikimu, kai nustoja pajėgumo dirbti. Todėl šie fondai yra steigiami ne kokiais nors altruistiniais sumetimais, padėti artimui nelaimėje ar senatvėje, bet visos valstybės ekonominio ir socialinio tikslingumo motyvais. Lygiai kaip darbininkų, taip ir tarnautojų reikalų rūpinimą visuomeniniu pagrindu pagimdė patsai gyvenimas. Todėl patsai gyvenimas šitokią tarnautojų reikalų rūpinimą ir pateisina.

Tarnautojų pensijų ir pašalpų fondų steigimo pradžia siekia net 18 amž. Tačiau platesniu mastu ir pastovesne forma šitų fondų steigimas prasidėjo tik 19 amž. Plačiausia šie fondai paplito po Didžiojo karo. Dabartiniais laikais sunku rasti valstybę, kurioje nebūtų įsteigta šitų fondų. Šitie fondai steigiami ne tik valstybės ar savivaldybių įstaigų tarnautojams, bet taip pat ir privatiųjų įstaigų tarnautojams. Pradžioje tie fondai buvo steigiami fakultatyviniu pagrindu, o dabar – obligatoriniu. Tuo tarnautojų reikalų rūpinimas transformavosi iš laisvanorio-savitarpinio į privalomą ir visuomeninį, apimančią visų įstaigų visus tarnautojus. Todėl šiais laikais tarnautojų pensijų ir pašalpų fondai yra įjungti į socialinio draudimo sistemą ir daroma rimtų žygių pereiti prie vieningo šių dalykų organizacinių ir administracinių reikalų tvarkymo.

Pas mus pensijų ir pašalpų fondai pradėta steigti nuo 1925 m. Tų metų rugpjūčio 11 d. buvo išleistas pirmas įstatymas, tvarkantis karių pensijų ir pašalpų reikalą. 1926 m. buvo įsteigtas valstybės įstaigų etatinių tarnautojų pensijų ir pašalpų fondas. Be to, dar yra įsteigta šie specialinės paskirties ir apimties fondai, būtent: 1) nuo 1933 m. yra įsteigtas savivaldybių tarnautojų tarnybos nustojimo atveju pašalpų fondas, 2) Lietuvos banko tarnautojų taupymo ir draudimo ligoje fondas ir 3) nuo 1935 m. Kauno miesto savivaldybės tarnautojų pensijų ir pašalpų fondas. Šie visi fondai daugiau ar mažiau tvarkosi kiekvienas skirtingais pagrindais ir skirtingai aprūpina savo narius. Todėl kiekvieną jų tenka panagrinėti ir peržvelgti jų veikimą atskirai.

*Spausdinamas sutrumpintas straipsnis iš Ekonomistų sąjungos žurnalo „Ekonomika“, 1937 m. balandis–birželis, Nr. 2 (10). Straipsnyje, siekiant išlaikyti jo autentiškumą, kalba netaisyta, palikti tuometiniai terminai, ištaisytos tik pačios grubiausios korektūros klaidos.

- Jonas Bučas (1900–1973) – ekonomistas, ekonomikos daktaras (1933), profesorius (1941), Mokslų akademijos narys korespondentas (1946). Po trejų metų tarnybos savanoriu Lietuvos kariuomenėje 1925 m. baigė Linkuvos gimnaziją, 1925–1929 m. studijavo ekonomiką Kauno universitete, 1929–1931 m., kaip Švietimo ministerijos stipendininkas, gilino ekonomines žinias Frankfurto prie Maino ir Londono universitetuose. Nuo 1931 m. dirbo Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto Politinės ekonomijos ir statistikos katedros asistentu, 1933 m. apgynė daktaro disertaciją, tapo docentu (1934). Nuo 1941 m. Vilniaus universiteto profesorius, 1940–1941 m. ekonomikos fakulteto prodekanas, dekanas (1944), 1945–1947 m. universiteto prorektorius, 1948–1956 m. rektorius. Daugelio mokslo darbų ir straipsnių autorius.

1. Karių pensijų fondas

Šis fondas karius aprūpina senatvės ir invalidumo pensija ir vienkartinėmis pašalpomis. Kariui mirus, pensija ir pašalpos mokamos jo šeimai. Senatvės pensija mokama ištarnavus ne mažiau kaip 20 metų. Aviacijos tarnyboj pensijos ištarnavimo laikas sutrumpinamas taip: vienas tarnybos mėnuo laikomas ištarnautu pusanthro mėn. pensijai gauti. Be to, karo metu pensijai gauti ištarnavimo laikas dar sutrumpinamas: 1) karo veiksmų teritorijoj išbūta sausumoj ar jūroj viena diena laikoma lygi dviem dienom, 2) ore išbūta viena valanda laikoma lygi trimis dienoms.

Senatvės pensija mokama: 1) ištarnavusiam 20 metų – 50 % gauto atlyginimo; 2) ištarnavusiam nuo 20 iki 30 metų – pridedama po du procentus už kiekvienių tarnavimo metų; 3) ištarnavusiam nuo 30–35 metų – pridedama po vieną procentą už kiekvienių tarnybos metų. Pensijos dydžiui nustatyti dedamas pagrindan vidutinis mėnesinis už laipsnį ir pareigas piniginis atlyginimas, gautas paskutiniais metais prieš atleidžiant iš kariuomenės į pensiją.

Invalidumo pensija duodama: 1) karo invalidams; 2) kariams, ištarnavusiems ne mažiau kaip 15 metų, jei jie atleisti iš tarnybos dėl ligos; 3) asmenims, kurie karinio parengimo pratimų metu sužeisti nustojo darbingumo. Nustatant karo invalidui mėnesinę pensiją, skaičiavimo vienetu imama: 1) karininkui, karo kapelionui ir liktiniam puskarininkui – paskutinio jo tarnybos mėnesio pagrindinė alga, 2) kitiems kareiviams – 150 Lt, be to, už kiekvieną aukštesnį kareivio laipsnį – po 5 Lt. Šio pensijos skaičiavimo vieneto karo invalidui duodama tiek procentų, kiek procentų darbingumo jis yra nustojęs. Karo invalidais laikomi asmenys, nustoję sveikatos ir darbingumo tarnaudami ar dėl tarnavimo kariuomenėje. Paprasta invalidumo pensija duodama tokio dydžio: karininkas, karo kapelionas, liktinis vyresnysis puskarininkis ar liktinis viršila, ištarnavęs pensijai gauti ne mažiau kaip 15 metų ir atleistas iš tarnybos dėl ligos, gauna 50 % vidutinės, gautos paskutiniais prieš paleidžiant iš tarnybos metais, pagrindinės algos.

Vienkartinės pašalpos duodamos tuo atsitikimu, kai karys nepripažįstamas karo invalidu arba nėra ištarnavęs pensijai gauti nustatyto laiko. Pirmu atsitikimu kariai, kurie tarnaudami ar dėl tarnavimo kariuomenėje yra netekę mažiau kaip 25 % darbingumo, gauna tokias kartines pašalpas: 1) karininkai, karo kapelionai ar liktiniai puskarininkiai – 6 mėn. pagrindinę algą, 2) kiti kareiviai – 6 mėn. pensijos normą, kurią jie gautų nustoję 100 % darbingumo.

Antru atsitikimu karininkai, karo kapelionai, liktiniai puskarininkiai, jeigu jie neturi teisės gauti pensijos, gauna šias pašalpas: 1) atleistas iš tarnybos dėl sunkios neišgydomos ligos, reikalingos nuolatinės kitų priežiūros: ištarnavęs nuo pusės ligi 5 metų, gauna kartinę pašalpą pusės metų pagrindinės algos didumo; ištarnavęs nuo 5–10 metų, – pusantrų metų pagrindinės algos didumo; ištarnavęs daugiau 10 metų – 2 metų pagrindinės algos didumo; 2) atleistas iš tarnybos dėl kitų ligų, gauna: ištarnavęs nuo 2–5 metų – kartinę pašalpą pusės metų pagrindinės algos didumo; nuo 5–10 metų – 1 metų pagr. algos didumo; virš 10 metų – pusantrų metų pagr. algos didumo; 3) atleistas iš tarnybos likviduojant įstaigą, mažinant ar keičiant etatus, dėl savo amžiaus ar pačiam prašant, gauna pašalpą, lygią jo pagrindinei algai, padaugintai iš tarnautų metų skaičiaus, o atleistas iš tarnybos drausmės ir atestavimo keliu, garbės teismo sprendimu, neatimant teisės pensijai gauti, arba kaipo netinkamas, gauna pašalpą, lygią pagr. algai, padaugintai iš pusės ištarnautų metų skaičiaus.

Karo invalidams pensija mokama iš valstybės išdo. Šiaip senatvės ir invalidumo pensija mokama iš pensijų fondo. Pensijų fonde dalyvauja karininkai, karo kapelionai ir liktiniai puskarininkiai. Mokesčių moka 6 % pagrindinės algos, be to, pakėlus karininką į aukštesnę kategoriją, atskaitoma į pensijų fondą vieno mėnesio kategorijų skirtumas.

Pensijas ir pašalpas skiria prie Krašto apsaugos m-jos sudaryta speciali komisija. Pensijų fondo lėšas tvarko ir pensijas moka Finansų m-ja.

Karių pensijų fondo pensininkų ir iš valstybės išdo gaunančiųjų pensiją skaičius iš metų į metus keičiasi šitaip:

Pensininkai	1931	1932	1933	1934	1935	1936
1. Kariai	136	151	179	199	243	302
2. Lietuvos karo invalidai	438	477	525	585	530	672
3. Rusų armijos invalidai	558	721	774	794	807	807
4. Pasizymėję „	93	143	134	153	197	224
5. Ordino kavaleriai	–	–	–	–	8	16
6. Buvę Vokietijos tarn.	219	135	126	122	179	159

Kaip matome, karių pensijų fondo pensininkų ir iš valstybės išdo gaunančiųjų pensiją skaičius iš metų į metus didėja. Labiausia valstybės išdo pensijomis apunkina rusų armijos invalidai ir buvę Vokietijos tarnautojai, kurie dirbo Klaipėdos krašto teritorijoje prieš prijungimą prie Lietuvos. Bet šios rūšies pensininkai yra laikinas reiškinys.

Karių pensijų fondo pajamas ir išlaidas ir to fondo stovį metų gale vaizduoja šie skaičiai:

Metai	Pajamos			Išlaidos				+ Perteklius, – nepriteklius	Fondo stovis gale metų
	Atskait. iš algos	Kitos pajamos	Iš viso	Pensijoms	Pašalpoms	Kitiems reikal.	Iš viso		
1931	762 656	20 712	783 368	568 694	83 566	38	652 298	+131 070	1 026 031
1932	575 729	28 109	603 838	606 202	96 761	48 320	751 283	–147 445	878 596
1933	596 930	30 390	627 320	693 828	51 652	127 126	872 606	–245 286	633 300
1934	598 274	21 978	620 252	829 660	142 617	165 659	1 137 933	–517 681	115 619
1935	780 802	340 312	1 121 114	948 362	57 045	228 430	1 233 837	–112 723	2 896
1936	1 099 763	212 912	1 312 675	863 853	75 903	229 068	1 168 824	+143 851	146 747

Kaip iš šios čia pateiktos lentelės matyti, karių pensijų fondas turi labai nedidelį perteklių. Dėl padidėjusio pensininkų skaičiaus fondo perteklius nuo 1931 m. buvo pradėjęs smarkiu tempu mažėti. Kaip matome, 1935 m. gale buvo sumažėjęs ligi 2 896 Lt. Dėl to vyriausybė buvo priversta padidinti į fondą atskaitymo procentą. Iki 1935 m. pirmos pusės kariai į pensijų fondą mokėjo tik 5 % gaunamos pagrindinės algos, o nuo 1935 m. antros pusės moka 6 %. Tuo karių mokamas į pensiją nuo algos procentas buvo sulygintas su valstybės įstaigų civilių tarnautojų mokamu procentu. Bet ir tai karių pensijų fondo pertekliai susidaro labai nedideli. 1936 m. tas perteklius siekė tik 143 851 Lt. Todėl netolimoj ateity arba teks valstybei iš išdo pridėti, arba reformuoti patį fondo lėšų sudarymą ir pensijų bei pašalpų mokėjimą.

Įvairiems karo invalidams ir pasizymėjusiems asmenims kasmet iš valstybės išdo išmokamos didelės sumos. Tas matyti iš šių skaičių:

Metai	Lietuvos karo invalid.	Rusų armijos invalid.	Pasizymėjusiems asmen.	Buvusiems Vokietijos tarn.	Iš viso
1931	409 115	412 545	210 568	610 894	1 643 122
1932	449 466	403 275	209 414	459 584	1 521 739
1933	524 096	394 497	225 034	421 732	1 565 359
1934	546 895	418 224	236 421	425 161	1 626 701
1935	560 882	402 304	232 271	404 257	1 599 714
1936	748 374	396 209	246 172	277 708	1 668 463

Kaip iš lentelės matyti, šios rūšies pensijų mokėjimas iš valstybės išdo kasmet didėja. Ypačiai aiškiai didėjimo tendenciją rodo išmokamos sumos Liet. karo invalidams ir pasižymėjusiems asmenims.

2. Valstybės tarnautojų pensijų ir pašalpų fondas

Šiame pensijų ir pašalpų fonde dalyvauja tik etatiniai valstybės civilinių įstaigų tarnautojai ir tik šios rūšies tarnautojai tėra aprūpinami pensija ir pašalpomis. Pagal C. st. biuro duomenis, 1934 m. valstybės įstaigose dirbo 31 210 tarnautojų. Iš jų 24 746 etatiniai ir 6 464 neetatiniai. Didžiausią procentą sudaro tarnautojai, gaunantys algos 150–200 Lt per mėnesį, būtent 24,56 % visų tarnautojų; 200–250 Lt – 21,86 %; 250–300 Lt – 14,51 %; 400–450 Lt – 1,98 %; daugiau kaip 1 000 Lt – 0,90 %. Šitie procentiniai santykiai daug ką pasako apie pensijų ir pašalpų fondo reikalingumą ir naudingumą. Didžiausias procentas valstybės įstaigų tarnautojų uždirba tik būtinam pragyvenimui, individualus taupymas senatvei ar šiaip kokios nelaimės atsitikimui vargu galimas. Todėl vieninteliai geriausia priemonė tokius tarnautojus aprūpinti per pensijų fondą.

Fondas duoda savo nariams senatvės ir invalidumo pensiją, o ligoje ir tarnybos netekimo atsitikimais – vienkartinės pašalpas. Tarnautojui mirus, šiais fondo patarnavimais naudojasi jo šeima. Senatvės pensija duodama, kai tarnautojas ištarnauja ne mažiau kaip 25 metus. Pensija duodama: 1) ištarnavus 25 metus – 60 % pagrindinės algos; 2) ištarnavus 25–30 metų, pensija kasmet didinama 2 %; 3) 30–35 metų – po 1 %. Po 35 tarnybos metų pensija nebedidinama. Tuo būdu tarnautojo pensija gali siekti 75 % pagrindinės algos.

Invalidumo pensija duodama: 1) kai tarnautojas ištarnauja ne mažiau kaip 5 metus ir yra nustojęs ne mažiau kaip 50 % darbingumo, gauna pensiją 50 % pagrindinės algos; 2) kai tarnautojas dėl tarnybos nustoja darbingumo; šiuo atsitikimu tarnautojas gauna pensijos tiek savo pagrindinės algos procentų, kiek yra nustojęs darbingumo.

Pagalba ligoje duodama: 1) valstybės tarnautojas, ištarnavęs ne mažiau kaip pusę metų be pertraukos, susirgęs gauna algą per šešis mėnesius, jeigu jo liga yra fizinė, ir per pusantrų metų, jeigu jo liga yra psichinė; 2) ištarnavęs mažiau kaip pusę metų, susirgęs gauna algą per du mėnesius.

Tarnybos netekimo atsitikimais pašalpos duodamos: 1) valstybės tarnautojui, atleistam iš tarnybos dėl sunkios neišgydomos ligos, reikalingos nuolatinės kitų priežiūros: a) ištarnavusiam nuo pusės metų ligi 5 metų duodama kartinė pašalpa pusės metų pagrindinės algos didumo, b) 5–10 metų – pusantrų metų pagrindinės algos didumo, c) virš 10 metų – 2 metų pagrindinės algos didumo; 2) atleistam iš tarnybos dėl dvasios ar kūno nusilpnėjimo: a) ištarnavusiam 2–5 metus – kartinė pašalpa pusės metų pagrindinės algos, b) 5–10 metų – 1 metų pagrindinės algos didumo, c) virš 10 metų – 1 1/2 metų pagrindinės algos didumo.

Pensijų ir pašalpų fondo lėšos susidaro: 1) iš tarnautojų mėnesinių mokesčių po 6 % pagrindinės algos su trimečių priedais, 2) iš mokamo į fondą skirtumo perkėlus tarnautoją į tarnybą su didesne alga, būtent vieno mėnesio pagrindinio atlyginimo skirtumas tarp gauto ir gaunamo atlyginimo įskaitoma į pensijų fondą.

Šitokiais pagrindais sutvarkyto valstybės įstaigų tarnautojų pensijų ir pašalpų fondo veikimą charakterizuoja šie skaičiai.

Fondo pensininkų skaičiaus didėjimas yra toks: 1931 m. buvo 625; 1932 – 786, 1933 – 1 107, 1934 – 1 600, 1935 – 2 542 ir 1936 – 2 683.

Fondo finansinį stovį vaizduoja šie skaičiai:

Metai	Pajamos			Išlaidos
	Atskaitymas iš algos	Kitos pajamos	Iš viso	Pensijoms
1931	5 210 599	560 630	5 771 229	1 416 745
1932	5 259 797	825 261	6 085 058	1 654 420
1933	5 372 475	941 120	6 313 595	2 175 168
1934	5 392 478	1 552 001	6 944 479	3 311 900
1935	5 313 100	1 594 445	6 907 545	3 685 255
1936	5 383 576	1 854 895	7 238 471	3 937 427

lentelės tęsinys

Metai	Išlaidos			+ Perteklius, – nepriteklus	Fondo stovis gale metų
	Pašalpoms	Kitiems reikalams	Iš viso		
1931	426 525	36 258	1 879 528	+3 891 701	19 214 324
1932	614 117	96 331	2 364 868	+3 720 190	22 934 930
1933	709 274	364 341	3 248 783	+3 064 812	25 999 939
1934	691 174	933 509	4 936 583	+2 007 896	28 007 742
1935	866 924	1 064 772	5 616 951	+1 290 594	29 298 232
1936	1 070 639	1 076 012	6 084 078	+1 154 393	30 452 625

3. Savivaldybės tarnautojų pensijų ir pašalpų fondai

Savivaldybių tarnautojai yra išskirti iš valstybės įstaigų tarnautojų pensijų ir pašalpų fondo. Ilgą laiką šių įstaigų tarnautojų likimu iš viso nebuvo rūpintis. Tik 1929 m. keičiant savivaldybių įstatymą buvo numatyta savivaldybių tarnautojus aprūpinti lygiai taip pat, kaip yra aprūpinami valstybės įstaigų tarnautojai. Bet gyvenimo praktikoje tas nebuvo įgyvendinta. Iš vėlesniųjų savivaldybių įstatymo pakeitimų tas paragrafas iš viso išnyko, vietoj jo paliko nustatytas, numatantis savivaldybių tarnautojų aprūpinimą pensija ir pašalpomis specialiu įstatymu. Tačiau iki šiol tokio specialaus įstatymo dar nėra išleista, tėra tik to įstatymo projektas. Kadangi gaunantieji algos 100–250 Lt sudaro apie 80 % visų savivaldybės tarnautojų, tai savaime aišku, kad savivaldybių tarnautojai ne mažiau reikalingi visuomeniniu pagrindu jų reikalų rūpinimo, kaip ir valstybės įstaigų tarnautojai. Šią reikalą patvirtina ir pats gyvenimas. Nesulaukiant dalyko sutvarkymo iš pagrindų ir visuotinai, pradėta pensijų ir pašalpų dalykus tvarkyti atskirais statutais ir taisyklėmis. 1932 m. gale Vidaus reikalų m-ja išleido savivaldybių tarnautojams aprūpinti tarnybos netekimo atsitikimais taisyklių projektą ir pasiūlė jas priimti apskričių ir miestų savivaldybėms ir taikyti gyvenimo praktikoje. Tų taisyklių projektas buvo priimtas visų savivaldybių, išskiriant Kauno miestą, ir nuo 1933 m. sausio 1 d. pradėjo veikti. Kauno miestas pensijų ir pašalpų dalyką tvarko savo specialiu statutu. Todėl tarp Kauno miesto ir kitų savivaldybių tarnautojų aprūpinimo susidarė skirtumas.

a. Savivaldybės tarnautojų aprūpinimas tarnybos netekimo atsitikimais.

Pagal pirmiau minėtas taisykles, savivaldybės tarnautojai tėra aprūpinami tik vienkartinėmis pašalpomis tuo atsitikimu, kai netenka tarnybos. Šiam reikalui prie apskričių ir pirmaeilė miestų savivaldybių yra sudaryti specialūs fondai. Privalomai fondas apima visus savivaldybių etatinius tarnautojus. Neetatiniai tarnautojai prie to fondo gali prisidėti savo noru. Fondo lėšos susidaro: 1) iš tarnautojų mėnesinių mokesčių ir 2) savivaldybių įnašų. Tarnautojai moka 5 % nuolatinio piniginių mėnesinio atlyginimo. Savivaldybės prie kiekvieno tarnautojo atskaitymo prisideda 3/5 atskaitytos sumos. Fondas turi savo atskirą sąskaitą.

Fondas tarnautojams duoda tokias pašalpas: pirmiausia visais atsitikimais tarnautojui išstojus iš savivaldybės tarnybos, grąžinamos jam jo santaupos su priklausanciais procentais. Savivaldybė iš savo įnašų išmoka: 1) ištarnavusiam savivaldybėje

nuo 1 iki 10 metų tiek 10 % savivaldybės įmokėjimų su priklausančiais procentais, kiek metų ištarnavo (pav., ištarnavus 1 metus – 10 % su priklausančiais % %; 2 m. – 20 % su % % ir t. t.; ištarnavusiam 10 metų – 100 % su priklausomais % %; 2) atleidus tarnautoją iš tarnybos dėl etatų sumažinimo, mobilizacijos, ligos ar sveikatos nustojimo, išmokama visa savivaldybės įmokėjimų suma su % %, neatsižvelgiant į ištarnautą laiką. Tarnautojui mirus, visa iš jo išskaityta suma ir savivaldybės įnašai išmokama jo įpėdiniams, neatsižvelgiant į ištarnautą laiką. Tačiau tarnautoją atleidus iš tarnybos dėl padarytų sąryšy su savivaldybės tarnyba nusikaltimo ir teismo sprendimu pripažinta nusikalstamu darbu, savivaldybės įnašai neišmokami. Šios sumos naudojamos įvairioms kitoms tarnautojų pašalpoms.

Dabar veikia 30 atskirų, pirmiau minėtais pagrindais sutvarkytų, fondų. Iš jų 20 prie apskrities savivaldybių ir 10 prie pirmaeilį miestų savivaldybių. Visi šitie fondai 1936 m. I-1 d. turėjo 2 054 narius.

Fondų bendras finansinis padėjimas atrodo šitaip:

Metai	Pajamos (1 000 Lt)			Išlaidos (1 000 Lt)	Fondų stovis metų gale (1 000 Lt)
	Narių įnašai	Savivaldybės primokėjimai	Iš viso		
1933	265,5	161,5	427,0	14,6	412,4
1934	266,4	161,9	428,3	86,7	754,0
1935	252,8	154,3	407,1	93,1	1 068,0

Kaip matome, bendras fondų perteklius kas metai didėja. Pridėjus per trejus metus gautas palūkanas sumoje 95,5 tūkst. Lt ir specialų fondą, kuris susidaro iš savivaldybės įnašų nepilnai išmokamų tarnautojui išstojus iš tarnybos, sumoje 10,8 tūkst. Lt, ir atmetus iš to specialaus fondo išmokėtas vienkartinės tarnautojams pašalpas apie 3,5 tūkst. Lt, fondų stovis 1936 m. I-1 d. buvo 1 170,8 tūkst. Lt.

b. Kauno miesto savivaldybės tarnautojų pensijų ir pašalpų fondas. Ši savivaldybė, kaip jau minėta, turi savo atskirą fondą, sutvarkytą skirtingais pagrindais nuo pirmiau minėtų fondų. Šitoks atskiras pensijų ir pašalpų fondas prie Kauno m-to s-bės jau veikia nuo 1924 m., bet iki 1934 m. to fondo statutas Vid. reikalų m-jos nebuvo patvirtintas. 1934 m. buvo paruoštas naujas fondo statutas ir Vid. reikalų m-jos patvirtintas. Naujais pagrindais sutvarkytas fondas pradėjo veikti nuo 1935 m. I-1 d.

Fondo tikslas aprūpinti Kauno m. s-bės tarnautojus senatvėje, invalidumo ir iš tarnybos atleidimo atsitikimais, o tarnautojui mirus – jo šeimą. Fondo nariai yra: burmistras, jo padėjėjas ir etatiniai tarnautojai.

Fondas duoda savo nariams senatvės ir invalidumo pensiją ir vienkartinės pašalpas. Senatvės pensija duodama ištarnavusiam ne mažiau kaip 25 metus. Invalidumo pensija duodama šiais atsitikimais: 1) ištarnavusiam ne mažiau kaip 10 metų ir atleistam iš tarnybos dėl nesveikatos, jei yra nustojęs ne mažiau kaip 25 % fizinio ar profesinio darbingumo; 2) nustojusiam ne mažiau kaip 25 % fizinio ar profesinio darbingumo sąryšy su tarnyba. Pašalpa (kompensacija) duodama tarnautojui, atleistam iš tarnybos be jo kaltės; tarnautojui mirus, visais čia minėtais atsitikimais pensija ir pašalpa duodama tarnautojo šeimai.

Senatvės pensija duodama tokio dydžio: 1) ištarnavusiam 25 m. – 60 % pagrindinės algos su trimečių priedais; 2) 25–30 m. pridedama po 2 % už kiekvienių tarnybos metų; 3) 30–35 m. – po 1 %. Po 35 tarnybos metų pensija nebedidinama. Invalidumo pensija duodama tokio didumo: 1) ištarnavusiam ne mažiau kaip 10 metų ir nustojusiam 25 % darbingumo – 25 % pagrindinės algos su trimečių priedais; už kiekvienių tolesnius 10 metų tarnybos metus invalidumo pensija iki 24 metų didinama kasmet po 3 %; 2) paleidus iš tarnybos dėl darbingumo nustojimo ne mažiau kaip 25 % sąryšy su tarnyba, pensija duodama tokio dydžio, kiek procentų yra nustojęs darbingumo. Pašalpos

duodamos: 1) ištarnavusiam 1–24 m. ir paleistam iš tarnybos be jo kaltės pašalpos gauna: a) ištarnavęs 1–7 m. – tiek mėnesinių pagrindinių algų su trimečių priedais, kiek yra ištarnavęs metų; b) ištarnavęs 8 m. – už 9 mėn.; 9 m. – 11 mėnesių, 10 m. – 13 mėnesių, 11 m. – 15 mėnesių ir t. t., būtent nuo 10 tarnybos už kiekvienus tarnybos metus pašalpa didinama kasmet 2 mėn. algomis, tuo būdu už 24 tarnybos metus gauna pašalpos 36 mėn. algą; 2) tarnautojas, nustojęs mažiau kaip 25 % darbingumo, išeidamas iš tarnybos gauna 1/2 metų gautos algos didumo pašalpa, o, nustojęs mažiau kaip 10 % darbingumo, jokios pašalpos negauna; 3) tarnautojas, paleistas iš tarnybos jo paties prašymu, gauna tik savo įnašus, o paleistas iš tarnybos už nusižengimus, negauna jokių įnašų ir kitokių pašalpų.

Fondo lėšos susidaro iš tarnautojų mokesčių ir savivaldybės įnašų, būtent: 1) tarnautojai moka į fondą 6 % pagrindinės algos su trimečių priedais, 2) savivaldybė – 4 % tarnautojams mokamų algų. Fondas yra K. m. s-bės žinioje burmistro tvarkomas. Pensijas ir pašalpas skiria burmistras.

Fondas narių turėjo: 1935 m. I-1 d. 530, 1936 m. I-1 d. 595. Pensininkų buvo: 1935-I-1 d. 24, 1936-I-1 d. 27. Per 1936 m. pašalpų (kompensacijų) išmokėta 16 asm., įnašų gražinta 12 asm. Fondo finansinis padėjimas yra:

1936 m. I-1 d. saldo	323,4 tūkst. Lt
Per 1936 m. iš fondo narių gauta	105,9 „ „
Savivaldybės įnašų 1936 m.	70,6 „ „
Iš viso pajamų	499,9 tūkst. Lt
Pensijų ir pašalpų per 1938 m. išmokėta:	
Pensininkams	41,4 tūkst. Lt
Pašalpų	58,1 „ „
Gražinta įnašų	8,9 „ „
Iš viso	108,4 tūkst. Lt
Be to, į atsargos fondą nurašyta	65,2 „ „

Tuo būdu 1937 m. sausio 1 d. fondo apyvartinio kapitalo perteklius siekė 326,3 tūkst. Lt. 1937-I-1 d. fondo atsargos kapitalas siekė 358,1 tūkst. Lt. Bendras fondo perteklius – 684,4 tūkst. Lt.

Iš šitos savivaldybių tarnautojų aprūpinimo apžvalgos matome, kad šių įstaigų tarnautojai, išskiriant Kauno m. s-bės, tėra labai menkai aprūpinami. Išskiriant Kauno s-bę, dar nėra apdrausti senatvės ir invalidumo pensija. Dabar savivaldybių tarnautojas, dėl senatvės ar invalidumo netekęs tarnybos, atsiduria gatvėje. Dabar veikiančios fondai yra nepakankami. Be to, labai susmulkinti ir nėra vieningos organizacijos. Kauno m. s-bė dalyką tvarko vienaip, o kitos savivaldybės – vėl kitaip. Todėl būtų reikalinga ir tikslinga įsteigti vieną visų savivaldybių tarnautojams fondą su viena administracija. Toks fondas mažų mažiausia turėtų savivaldybių tarnautojus lygiai tiek aprūpinti, kiek kad aprūpina savo narius valstybės įstaigų tarnautojų pensijų ir pašalpų fondas. Tiesa, šitokio fondo įstatymo projektas jau yra paruoštas.

Projektuojamo savivaldybių tarnautojų pensijų ir kompensacijų fondo pagrindinis sutvarkymas numatomas toks.

Pagal projektą pensijomis ir kompensacijomis bus aprūpinami: 1) savivaldybių tarnautojai; 2) savivaldybių rinktiniai asmenys, dirbą nuolatinį apmokamą savivaldybių darbą ir 3) tarnautojai mirus, jo šeima. Pensijos bus duodamos senatvės ir invalidumo. Senatvės pensija bus duodama ištarnavusiam ne mažiau kaip 25 metus, būtent: ištarnavusiam 25 m. – 60 % pagrindinės; 25–30 metų kasmet pensija bus didinama po 2 %, 30–35 m. – po 1 %. Po 35 tarnybos metų pensija nebedidinama.

Invalidumo pensija bus duodama šiais atsitikimais ir tokio didumo: 1) ištarnavęs ne mažiau kaip 15 metų ir nustojęs ne mažiau 50 % darbingumo, pensijos gaus 50 %

gautos pagrindinės algos, 2) nustojęs sąryšį su tarnyba ne mažiau kaip 25 % fizinio ar profesinio darbingumo, gaus pensijos tiek procentų, kiek yra nustojęs darbingumo.

Šiame pensijų įstatymo projekte yra įtraukta du iki šiol pas mus nepraktikuoti nuostatai, būtent: 1) kad pensija visais atvejais negali būti didesnė kaip 750 Lt per mėnesį ir 2) tarnybos laikas į pensiją tarnautojui bus pradėtas įskaityti tik nuo 20 metų amžiaus.

Kompensacijos bus duodamos šiais atsitikimais: 1) nustojęs sąryšį su tarnyba nuo 10 ligi 25 % darbingumo; 2) ištarnavęs nuo 8 iki 15 metų ir atleistas iš tarnybos dėl sunkios neišgydomos ligos arba nustojęs ne mažiau kaip 50 % darbingumo be kompensacijos (santaupos su sav. įnašais) dar gaunąs vienkartinę pašalpą 1/2 metų gautos algos didumo; 3) atleidus tarnautoją iš tarnybos be jo kaltės (likviduojant įstaigą ir panašiai). Šiais visais atsitikimais kompensacija bus duodama: 1) ištarnavusiam 1–5 m. – visi jo įnašai ir 50 % savivald. įnašų; 2) 5–10 m. – visi jo įnašai ir 75 % sav. įnašų; 3) daugiau kaip 10 m. – visi jo ir savivald. įnašai. Tarnautojas, paleistas jo paties prašymu, gaus tik savo įnašus.

Fondo lėšas numatoma sudaryti iš tarnautojų mokesčių po 6 % pagrindinės algos ir savivaldybės primokėjimų po 2/3 tarnautojų mokesčių sumos.

Šitas fondas būtų vienas visoms savivaldybėms. Jis būtų V. r. m-jos žinioje. Fondo administracinius reikalus tvarkytų V. r. m-terio skirtas valdytojas ir jo pavaduotojas. Pensijas ir kompensacijas skirtų speciali komisija, sudaryta iš fondo dalyvių. Tokia komisija būtų sudaryta V. r. m-terio skyrimu.

4. Lietuvos banko tarnautojų socialinis aprūpinimas

Lietuvos bankas savo tarnautojus aprūpina iš tarnybos išstojimo ir ligos atsitikimais. Šitas tarnautojų reikalų rūpinimas vyksta per specialiai šiam reikalui įsteigtą fondą. Fondas susideda iš trijų specialių sąskaitų, būtent: „A“, „B“ ir „C“ sąskaitų. Sąskaitos „A“ kapitalas susidaro iš tarnautojų įnašų, mokamų po 6 % gaunamos algos ir % %, priskaitomų taupmenoms. Sąskaitos „B“ – iš paties Banko įnašų, mokamų po 6 % tarnautojams išmokamų algų su % %, priskaitomais taupmenoms. Sąskaitos „C“ – iš sąskaitos „B“ liekanų, kurios nėra išmokamos tarnautojui išstojus iš tarnybos.

Tarnautojui išstojus iš Banko tarnybos pirmiausia jam išmokama iš kapitalų sąskaitos „A“ jo visos santaupos ir pagal ištarnautą laiką tam tikras procentas iš kapitalų sąskaitos „B“. Kapitalo sąskaitos „B“ atžvilgiu tarnautojai yra suskirstyti į dvi tarnybos kategorijas. Būtent: įstojusieji į Banko tarnybą ligi 1928 m. I-1 d. ir įstojusieji po 1928 m. I-1 d. Pirmu atsitikimu iš kapitalų sąs. „B“ išmokėjimas vyksta tokia tvarka: ištarnavusiems ne mažiau kaip trejus metus – 20 %, toliau už kiekvienus tolesnius tarnybos metus išmokamasis procentas ligi 11 metų tarnybos didėja kasmet 5 %, pav., ištarnavęs 4 m. – 25 %, 7 m. – 40 %, 11 m. – 60 %; nuo 12 tarnybos metų didėja kasmet po 10 %, pav., ištarnavusiam 12 m. – 70 %, o ištarnavusiam 15 m. – 100 %. Taigi šiai tarnautojų kategorijai gauti dalį banko santaupų iš kapitalo sąs. „B“ nustatytas minimum tarnybos stažas – 3 m., o gauti 100 % – 15 m. Antru atsitikimu tarnybos stažo minimumas nustatytas 5 metai, o maksimumas – 25 metai. Ištarnavęs 5 m., gauna iš sąs. „B“ 3 %. Toliau su didėjančiu tarnybos metų skaičiumi išmokamas procentas didėja taip: 1) 5–9 tarnybos m. – kasmet po 3 %, pav., ištarnavusiam 9 m. – 15 %; 2) 10–14 tarn. m. – po 4 %, pav., ištarnavusiam 14 m. – 35 %; 3) 15–19 tarn. m. – 5 %, už 19 tarn. m. gauna 60 %; 4) 20–22 tarn. m. – po 6 %; 5) 23 ir 24 tarn. m. didėja po 7 %, taigi, ištarnavęs 24 m., gauna 92 %, o 25 tarn. metais padidėja 8 % ir ištarnavęs 25 m. gauna visą 100 % iš sąskaitos „B“. Kadangi ne visi tarnautojai ištarnauja maksimum nustatytą metų skaičių, kad išeidami gautų visą 100 % jiems tenkančios kapitalo „B“ sąskaitos dalies, todėl susidaro didelis likutis, kuris pervedamas į sąskaitą „C“. Iš sąskaitos „C“ tarnautojai aprūpinami ligos atsitikimu. Tarnautojui mirus, iš sąskaitų „A“ ir „B“ atitinkamos sumos išmokamos jo šeimai.

Kapitalo sąskaitų „A“ ir „B“ finansinį padėjimą vaizduoja šie duomenys litais:

Metai	Sąskaita „A“				Sąskaita „B“				Sąsk. „A“ ir „B“ bendras stovis metų gale
	Pajamos	Išlaidos	Perteklius	Stovis metų gale	Pajamos	Išlaid. tarn. ir sąs. „C“	Perteklius	Stovis metų gale	
1930	193 567	47 383	146 184	915 926	193 002	84 005	108 997	763 221	1 679 147
1931	207 734	24 824	182 910	1 098 836	207 457	46 761	160 696	923 917	2 022 753
1932	219 674	90 918	128 756	1 227 593	219 674	151 345	68 329	992 246	2 219 839
1933	203 153	99 989	103 164	1 330 756	202 191	163 174	39 017	1 031 223	2 361 979
1934	188 026	50 595	137 431	1 468 187	187 761	82 286	105 475	1 136 738	2 604 925
1935	182 029	71 390	110 639	1 578 826	182 497	110 826	71 671	1 208 409	2 787 235
1936	183 486	45 921	137 565	1 716 391	183 291	83 409	99 882	1 308 291	3 024 682

Tarnautojų dalyvavimas santaupų fonde yra privalomas. Tarnautojas tampa fondo nariu ir iš jo algos pradeda atskaityti 6 % į fondą nuo paskyrimo dienos nuolatiniu tarnautoju.

Prie Lietuvos banko veikia ligonių kasa, tvarkoma specialiomis taisyklėmis. Kasos pajamos susidaro iš sąs. „B“ likučių ir taip sudaro specialią sąs. „C“. Iš sąs. „C“ Banko tarnautojai ir yra aprūpinami ligoje. Taigi visi taupomosios kasos nariai yra kartu ligonių kasos nariai. Kasa teikia patarnavimų ligos atsitikimu ne tik nariams, bet ir jų šeimoms. Kasa savo nariams ir jų šeimoms duoda nemokamą gydymą, o nariui mirus – jo laidotuvėms pašalpą.

Nemokamai medicinos pagalba duodama: 1) pirmutinė medicinos pagalba staiga susirgusiam, 2) ambulatorinė medicinos pagalba, 3) gydytojas galutinai sergančiam ligoniui lankyti, 4) ligoninė su visu joje gydymu ir trečios klasės išlaikymu, 5) gimdymo pagalba namie ir gimdymo įstaigoj, 6) paprastas dantų gydymas ir pigesnėsios plombos ir 7) vaistai, tvarstomoji medžiaga ir gydymo reikmenys. Tie patys patarnavimai duodami ir tarnautojo šeimos nariams, tik už vaistus, tvarstomąją medžiagą ir gydymo reikmenis primoka po 1 Lt už kiekvieną receptą. Be to, nariams dar duodamas gydymas sanatorijoje. Šiuo atsitikimu, be gydymo ir išlaikymo išlaidų, dar duodama 60 Lt vienkartinė pašalpa kelionės ir kitoms išlaidoms padengti.

Nemokamai medicinos pagalba duodama normaliai per 26 ligos savaites. Nepagijus per 26 savaites, medicinos pagalbos teikimas dar gali būti pratęstas 13 savaitių. Išėjus kuriam laikui, toliau nemokamai medic. pagalba neduodama.

Be medicinos pagalbos, sergančiam nariui duodamos piniginės pašalpos. Jos duodamos tokia tvarka: 1) sergančiam ne ilgiau kaip 1 mėn. – pilna alga, 2) sergančiam ilgiau kaip 1 mėn. – dalis algos ir dalis pašalpos iš sąs. „C“, kas bendrai sudaro pilną algą.

Tarnautojui mirus, duodama jo šeimai vienkartinė pašalpa tokio dydžio: padauginta dienos uždarbio (14 Lt) norma 25 kartus. Pagal aplinkybes apmokamos ir faktinės laidotuvių išlaidos.

Tarnautojams, gaunantiems algos ligi 375 Lt per mėnesį, mokami vasariniai vaikų priedai. Šie priedai mokami už 2 vasaros mėnesius po 1,25 Lt kiekvienam vaikui per dieną, vaikams 2–10 metų amžiaus.

L. banko tarnautojų ligonių kasa pradėjo veikti nuo 1932 m. kovo 10 d. Prieš tai Banko tarnautojai buvo apdrausti bendrose ligonių kasose. Per keletą pastarųjų metų kasos išlaidos medicinos reikalams, mirties atsitikimų pašalpoms ir administracijai atrodo taip:

Išlaidų rūšis	1932	1933	1934	1935	1936
1. Kasos nariams	24 135	25 752	23 010	33 740	42 218
2. Šeimų „	23 477	30 682	33 098	37 192	42 929
3. Administracijai	559	155	129	140	148
Iš viso	48 171	56 587	56 239	71 072	84 295

Iš to matome, kad išlaidos medicinos reikalams ir pašalpos mirties atsitikimu iš metų į metus didėja. Tas, žinoma, labai atsiliepia sąs. „C“ metiniams pertekliams. Koks yra sąs. „C“ finansinis padėjimas, matyti iš šių skaičių:

Metai	Pajamos	Išlaidos	Perteklius	Stovis metų gale
1930	36 622	7 351	29 271	144 790
1931	22 502	4 967	17 536	162 325
1932	60 704	48 377	12 327	174 653
1933	64 148	57 072	7 076	181 728
1934	31 956	57 116	-25 160	156 567
1935	39 967	71 995	-32 028	124 539
1936	37 683	85 377	-47 694	76 845

Iki šiol tarnautojai ligonių kasai mokesčių nemokėjo. Gydomo išlaidos, mirties pašalpos ir dalinos ligos pašalpos yra apmokamos iš sąs. „G“. Bet iš pateiktos lentelės matome, kad tos sąskaitos ištekčiai nuo 1934 m. pradėjo mažėti. 1936 m. siekė tik 76 845 Lt. Tuo tarpu kasos išlaidos kasmet didėja. Todėl už metų kitų teks arba medicinos pagalbos teikimą pertvarkyti, arba tarnautojus apdėti specialiu ligonių kasos reikalams mokesčiu.

Išvados

Šita čia pateikta apžvalga rodo: 1) kokių įstaigų tarnautojai yra rūpinami, 2) kokiais atsitikimais ir 3) kaip yra rūpinami. O šitie dalykai rodo, kad iki šiol šiame tarnautojų socialiniame reikalų rūpinime nėra nei visuotinum, nei vienodumo. Pirma, privatiųjų įstaigų tarnautojai iki šiol nėra aprūpinti jokia senatvės ir invalidumo pensija ir tarnybos netekimo atsitikimais pašalpa. Tiesa, pramonės įstaigose tarnaujantieji gauna kompensacijas pagal pramonės darbininkų samdos įstatymą, bet yra daug tarnautojų, dirbančių ne pramonės įmonėse bei įstaigose, kurių minėtas įstatymas neapima. Be to, tokių kompensacijų mokėjimas sutvarkytas pagal fizinio darbo darbininkus. Tarnautojams maža naudos duoda. Todėl artimiausias šio socialinio rūpinimo dalyko uždavinys išplėsti pensijų draudimą į visų įstaigų visus tarnautojus. Iš to turės didelės naudos ne tik patys apdraustieji, bet ir visos valstybės ūkis. Tuo būtų stabilizuota tam tikros gyventojų dalies perkamoji galia ir prisidėta prie kapitalų sudarymo. Pav., dabar veikiančios apimties pirmiau minėti įvairūs fondai iki 1937 m. I-1 d. yra sutaupe apie 35,5 mln. Lt kapitalo. Mūsų masto sąlygoms yra gražaus dydžio kapitalas, kuris tarnauja mūsų krašto kultūros ir civilizacijos kūrybai.

Antra, dabar veikiantys fondai yra tvarkomi įvairiais pagrindais. Kas fondas, tai sava tvarka. Vienas jų geriau aprūpina savo narius, kitas – blogiau, nors mokami mokesčiai yra vienodi. Šitoks įvairumas vargu kuo gali būti pateisintas. Be to, kai kurie jų yra per daug susmulkinti. Todėl ateity būtų racionalu kaip galima labiau suvienodinti teikiamų patarnavimų rūšis, sąlygas ir pačių patarnavimų dydžius pagal gaunamą algą. Be to, labiau sukonzcentruoti atskirus fondus į didesnius vienetus ir suvienodinti jų administravimą. Tuo būtų sustiprintas fondų finansinis pajėgumas geriau aprūpinti savo narius.